

Mladen Lalić, dipl. inž. dipl. ecc.
Sekretarijat za privredu SRH-e Zagreb

EKONOMSKA OPRAVDANOST PREMIRANJA KRAVLJEG I OVČIJEG MLIJEKA U SRH

U v o d

Zbog stagnacije u proizvodnji mlijeka i njenih ekonomskih reprekusija, kao i želje da povišenje otkupne cijene mlijeka ne padne u cijelosti na teret potrošača, u 1965. godini donijeti su propisi o minimalnoj garantiranoj otkupnoj cijeni mlijeka i premijama.

No, privrednom reformom došlo je do velikih promjena u uvjetima privređivanja u poljoprivredi. I za poljoprivredu, kao privrednu oblast važe zakoni tržišta. U skladu s takvom postavom sistem dirigitiranih cijena poljoprivrednih proizvoda zamijenjen je sistemom garantiranih, odnosno slobodno formiranih cijena. Sve to iziskuje daljnje promjene u sistemu premiranja.

Stoga se čuju zahtjevi da se premije ukinu jer predstavljaju ostatak iz administrativnog perioda. Tvrdi se, da premije u sadašnjim uvjetima iskrivljavaju ekonomske odnose izraženo cijenama, i da predstavljaju kočnicu daljnje intenzifikacije mljekarske proizvodnje i prerade.

Po drugima, premije za mlijeko su nužan instrumenat ekonomske politike ukoliko se želi pospješiti razvoj govedarstva.

Svrha je ovog materijala da na temelju izvornih podataka utvrdi osnovna kretanja proizvodnje mlijeka u SRH i da ocijeni opravdanost ili neopravdanost postojećeg sistema premiranja.

1. Prikaz kretanja proizvodnje mlijeka, mliječnosti i broja krava u SRH

Ukupna proizvodnja mlijeka na području SRH po pojedinim godinama (1961—1967) kretala se je ovako:

God.	Kravlje mlijeko		Indeks veriž.	Mliječ. po		Indeks bazni	ver.
	(u mil l)	bazni		kravari muzari	(u l.)		
1961.	630	100	—	1.207	100	—	
1962.	632	100,3	100,3	1.274	105,5	105,5	
1963.	613	97,3	96,9	1.225	101,5	96,1	
1964.	601	95,4	98,0	1.228	101,7	100,2	
1965.	588	93,3	97,8	1.180	97,8	96,0	
1966.	626	99,4	106,4	1.264	104,7	107,1	
1967.	670	106,3	107,0	1.314	109,2	104,3	

Kretanje ukupne proizvodnje kraljeg mlijeka u SRH je kolebljivo. Od 1962. pa sve do 1966. godine dolazi do apsolutnog smanjenja, a istom u 1966. godini proizvodnja je veća nego u 1962. godini

U 1967. godini proizvodnja kraljeg mlijeka pokazuje nešto veći porast. Slična kretanja postoje i u proizvodnji mlijeka u SFRJ.

I u pogledu ostvarene mliječnosti po 1 kravi muzari postoje velika odstupanja u SRH po pojedinim godinama, s primjedbom, da je prosječna muznost po kravi u SRH veća od prosjeka SFRJ.

Kod tretiranja proizvodnje mlijeka važno je uočiti i promjene u broju krava. I ta su kretanja vrlo slična kretanjima proizvodnje mlijeka u SRH. Od 1962—1966. godine broj krava opada, pa slijedi blagi porast, da bi u 1968. godini bio na istom nivou kao i u 1961. godini.

Broj krava u SRH*)				(u 000 kom.)
Godina	Broj krava i steonih junica	Indeks		
		bazni	verižni	
1961.	634	100	—	
1962.	652	102,8	102,8	
1963.	638	100,6	97,8	
1964.	616	97,2	96,5	
1965.	588	92,7	95,4	
1966.	604	95,3	102,7	
1967.	616	97,2	102,0	

*) Izvor: S. G. J. — 1961 — 1967.

Iz navedenih podataka može se uočiti da je fond krava u opadanju, sve do 1966. godine kada dolazi do blagog porasta.

Ako promatramo tendencije kretanja od 1961 — 1967. god. proizvodnje mlijeka, mliječnosti po kravi muzari te broja krava i steonih junica tada možemo zaključiti slijedeće:

1) Za navedeno razdoblje proizvodnja mlijeka u SRH pokazuje tendenciju vrlo usporenog porasta. Godišnji tempo porasta mlijeka u SRH iznosi 6,53 miliona litara.

Ovaj prirast razabire se iz linearnog trenta.*)

Trend kretanja proizvodnje mlijeka u SRH 1961—1967. god.

Godina	x	x ²	y	xy	trend yc
1961.	— 3	9	630	— 1.890	603,26
1962.	— 2	4	632	— 1.264	609,79
1963.	— 1	1	613	— 613	616,32
1964.	0	0	601	0	622,85
1965.	1	1	588	588	629,38
1966.	2	4	626	1.352	635,91
1967.	3	9	670	2.010	642,44
	0	28	4.360	183	

$$y = a + b \cdot x$$

$$a = \frac{\sum y}{n} = \frac{4360}{7} = 622,85$$

$$b = \frac{\sum xy}{\sum x^2} = \frac{183}{28} = 6,53$$

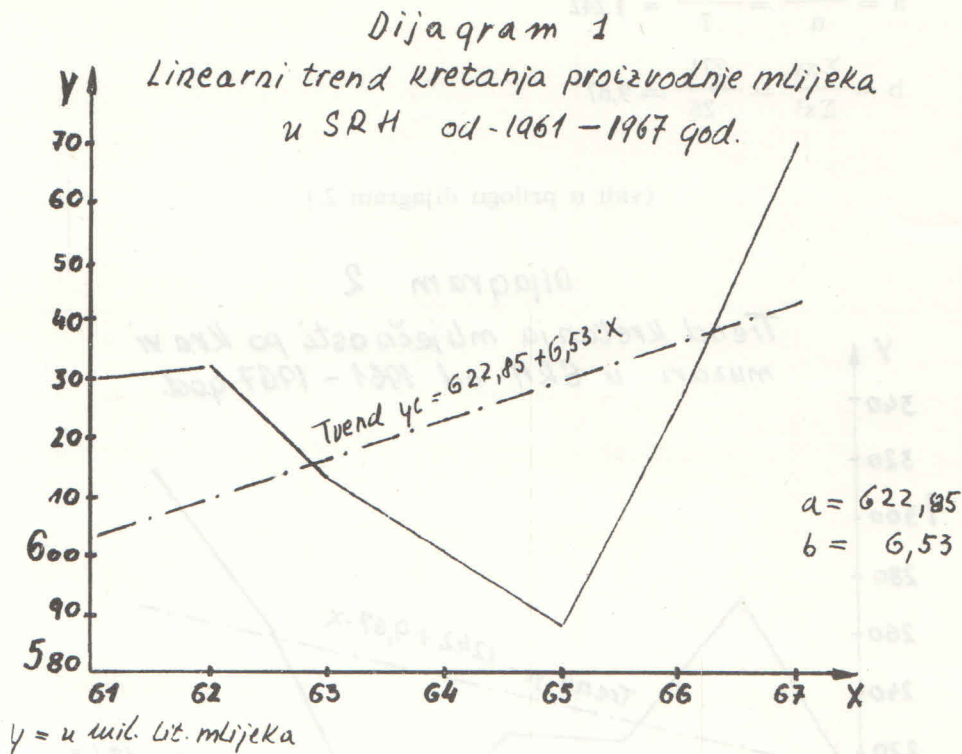
*) Jedinica za y je milion litara, a jedinica za x je jedna godina. Odnos veličina x + y izražavamo jednačbom pravca $y = a + b x$, u kojoj parametar a označuje odsječak na osi y, a parametar b tangens kuta, koju linija funkcije čini s horizontalom, tj. označuje visinu stalnog prirasta serije.

$$a = \frac{\sum (y)}{n}$$

$$b = \frac{\sum (xy)}{\sum (x^2)}$$

Poznavanjem parametra a, b možemo za svaku vrijednost a izračunati odgovarajuću vrijednost trenda Yc.

Dijagram trenda proizvodnje mlijeka izgleda ovako:

2) Mliječnost po kravi muzari u SRH pokazuje tendenciju jačeg porasta. Godišnji tempo prirasta mlijeka (po 1 kravi) u razdoblju od 1961—1967. god. iznosi 9,67 litara.

Ovaj prirast mlijeka razabire se iz linearnog trenda.

Trend kretanja mliječnosti po 1 kravi
u SRH u vremenu od 1961—1967. god.*

Godina	x	x ²	y	xy	trend yc
1961.	— 3	9	1.207	— 3.621	1.212,3
1962.	— 2	4	1.274	— 2.548	1.222,3
1963.	— 1	1	1.225	— 1.225	1.232,3
1964.	0	0	1.228	0	1.242,0
1965.	1	1	1.180	1.180	1.251,0
1966.	2	4	1.264	2.528	1.261,5
1967.	3	9	1.319	3.957	1.271,2
		28	8.697	271	

*) $y c = 1242 + 9,67 \cdot x$

ishodište trenda je 1961. god.;

jedinica za y je litra;

jedinica za x je jedna godina

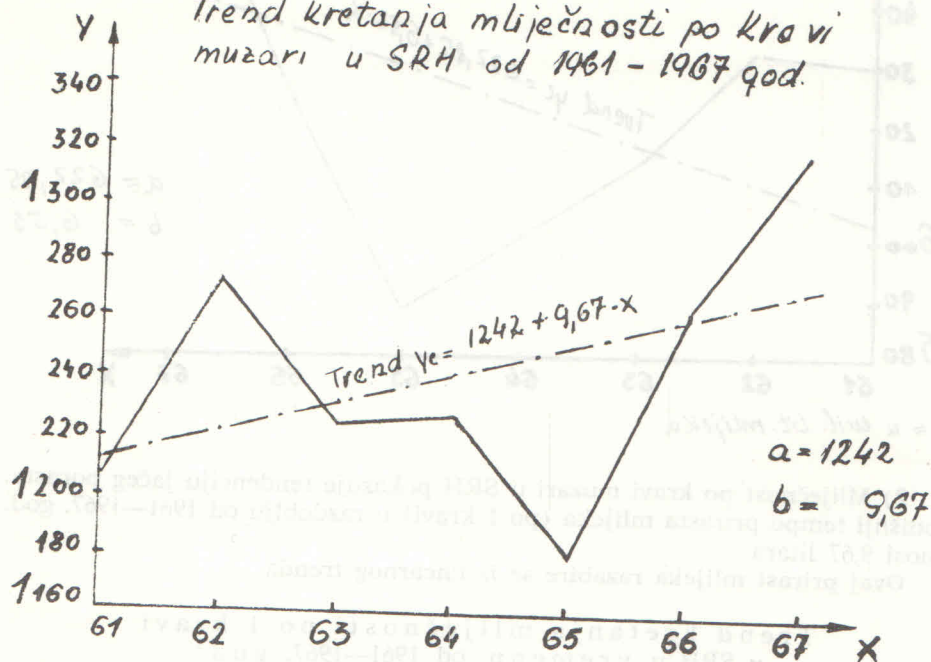
$$a = \frac{\sum v}{n} = \frac{8697}{7} = 1.242$$

$$b = \frac{\sum xy}{\sum x^2} = \frac{271}{28} = 9,67$$

(vidi u prilogu dijagram 2.)

Dijagram 2

Trend kretanja mliječnosti po krovu
muzari u SRH od 1961 - 1967 god.

$Y = x$ lit. mlijeka

3) Fond krava u vremenu 1961—1967. pokazuje tendenciju pada. Godišnji tempo pada fonda krava iznosi 7.140 komada.

Na temelju navedenih tendencija može se zaključiti, da je do povećanja proizvodnje mlijeka (iako vrlo malog) došlo zbog porasta proizvodnosti rada.

2. Prikaz kretanja »tržnih viškova« mlijeka u SRH

Kretanje tzv. »tržnih viškova« nisu identična navedenim kretanjima. Od 1961. godine tržišni viškovi pokazuju tendenciju porasta uz velika kolebanja. U apsolutnim brojkama istom u zadnjim godinama uočava se značajniji porast tržišnih viškova. Ovo se vidi iz slijedeće tabele:

Tržni viškovi mlijeka*
(otkupljene količine) u SRH (u 000 l)

Godina	Tržni viškovi	Indeks bazni	Trž. viškovi mlijeka u odnosu na ukupnu proizvodnju
1961.	106.500	100	16,80 %
1962.	107.610	101,0	17,03 %
1963.	119.223	111,9	19,44 %
1964.	118.910	111,6	19,78 %
1965.	108.284	101,7	18,41 %
1966.	143.471	134,7	22,91 %
1967.	147.512	138,5	22,00 %

Bez obzira na veće povećanje tržišnih viškova (u 1966. i 1967. god.) njihovo učešće je vrlo malo i iznosi tek nešto više od 1/5 ukupne proizvodnje mlijeka!

U zadnjih sedam godina brži porast tržišnih viškova mlijeka uz slab tempo porasta ukupne proizvodnje, te pada ukupnog broja uz slabi tempo porasta ukupne proizvodnje, te pada ukupnog broja krava ukazuje, da je do povećanja tržišnih viškova mlijeka došlo zbog smanjenja prirodne potrošnje na selu.

Drugim riječima, otkupne cijene mlijeka (uključujući i premiju) nisu toliko stimulirale poljoprivrednog proizvođača na porast broja krava, koliko na smanjenje autokonzumacije.

Na taj način uz mali porast kvantuma godišnje proizvodnje dolazi do bržeg porasta tržišnih viškova.

Trend kretanja tržišnih viškova u vremenu od 1961—1967. god. pokazuje godišnji tempo porasta od 6,56 mil. litara.

*) Izvor: Statistika trgovine — 1961 — 1967.

Trend kretanja tržišnih viškova
mlijeka u SRH od 1961—1967. god.*

Godina	x	x ²	y	xy	Trend yc
1961.	— 3	9	106,5	— 319,5	101,96
1962.	— 2	4	107,6	— 215,2	108,52
1963.	— 1	1	119,2	— 119,2	115,08
1964.	0	0	118,9	0	121,64
1965.	1	1	108,3	108,3	128,20
1966.	2	4	143,5	287,0	134,70
1967.	3	9	147,5	442,5	141,26
		28	851,5	183,9	

$$y \cdot a = \frac{\sum y}{n} = \frac{815,5}{7} = 121,64$$

$$b = \frac{\sum xy}{\sum x^2} = \frac{183,9}{28} = 6,56$$

(vidi u prilogu dijagram 3.)

PROIZVODNJA OVČIJEG MLIJEKA U SRH

Ovčarstvo od velikog je privrednog značaja za pojedina područja Hrvatske. Ono predstavlja glavnu privrednu djelatnost tzv. »pasivnih« krajeva (Lika, Otoci).

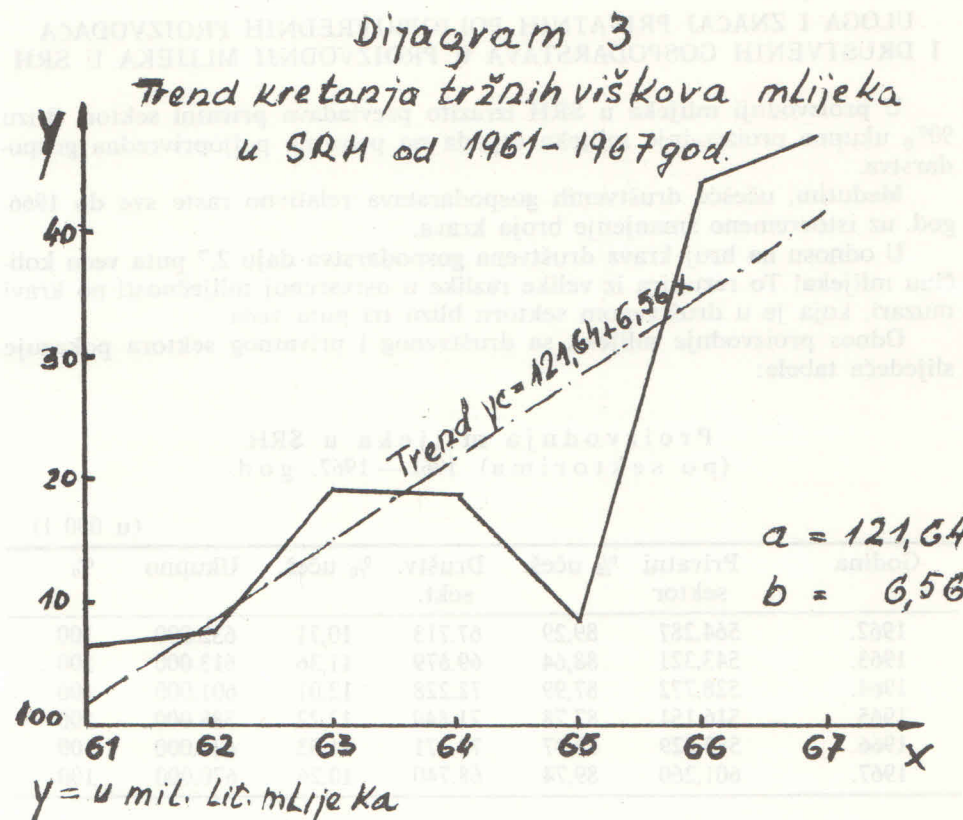
Najveći značaj ima u privatnom sektoru, dok je zastupljenost društvenog sektora gotovo simbolična.

Osnovne karakteristike ovčarstva u SRH mogu se sažeti u slijedećem:

- proizvodnja mlijeka u vremenu od 1961—1967. god. pokazuje tendenciju pada (mali pad)
- isto tako postoji tendencija pada broja ovaca
- pasminski sastav ne odgovara i riječ je o ekstenzivnom uzgoju ovaca
- vrlo je visoko zastupljena prirodna potrošnja, pa je stupanj robnosti ovčijeg mlijeka još niži nego kod kravljeg mlijeka.

Proizvodnja ovčijeg mlijeka kao i broj ovaca u SRH po pojedinim godinama kretala se je ovako:

* Yc = 121,64 + 6,56 · x
ishodište trenda je 1961. god.
jedinica za y je milion litara
jedinica za x je jedna godina

*)

Godina	Proizvodnja mlijeka (u mln l)	Broj ovaca (u 000 komada)
1961.	12	1.254
1962.	14	1.306
1963.	12	1.155
1964.	11	1.053
1965.	11	1.039
1966.	12	1.039
1967.	13	1.089

Na temelju ovih podataka izračunali smo linearni trend ukupne proizvodnje ovčijeg mlijeka kao i broja ovaca.

Godišnji tempo pada proizvodnje ovčijeg mlijeka iznosi 71.000 litara, a kod broja ovaca 44.500 komada.

*) Izvor: S. G. J. 1961—1966. god.

ULOGA I ZNAČAJ PRIVATNIH POLJOPRIVREDNIH PROIZVOĐAČA I DRUŠTVENIH GOSPODARSTAVA U PROIZVODNJI MLIJEKA U SRH

U proizvodnji mlijeka u SRH izrazito prevladava privatni sektor. Blizu 90% ukupne proizvodnje mlijeka otpada na privatna poljoprivredna gospodarstva.

Međutim, učešće društvenih gospodarstava relativno raste sve do 1966. god. uz istovremeno smanjenje broja krava.

U odnosu na broj krava društvena gospodarstva daju 2,7 puta veću količinu mlijeka! To rezultira iz velike razlike u ostvarenoj mliječnosti po kravi muzari, koja je u društvenom sektoru blizu tri puta veća.

Odnos proizvodnje mlijeka sa društvenog i privatnog sektora pokazuje slijedeća tabela:

Proizvodnja mlijeka u SRH
(po sektorima) 1962—1967. god.

(u 000 l)

Godina	Privatni sektor	% učeš.	Društ. sekt.	% učeš.	Ukupno	%
1962.	564.287	89,29	67.713	10,71	632.000	100
1963.	543.321	88,64	69.679	11,36	613.000	100
1964.	528.772	87,99	72.228	12,01	601.000	100
1965.	516.151	87,78	71.849	12,22	588.000	100
1966.	553.829	88,47	72.171	11,53	626.000	100
1967.	601.260	89,74	68.740	10,26	670.000	100

U pogledu broja krava učešće društvenih gospodarstava vrlo je malo. U odnosu na privatni sektor brži je pad broja krava na društvenom sektoru. Brojno stanje krava na društvenom sektoru opada u zadnje tri godine, tako da jedna krava dolazi na 10—12 ha oranice.

Manjak stočnog fonda (krava) na društvenom sektoru kompenzira se povećanjem proizvodnosti po grlu. Ostvarena mliječnost iznosi 3700—4000 l mlijeka godišnje.

Broj krava i steonih junica u SRH
(po sektorima) 1962—1967. god.

(u grlima)

Godina	Privatni sektor	% učeš.	Društ. sekt.	% učeš.	Ukupno	%
1962.	626.396	96,08	25.604	3,92	652.000	100,00
1963.	610.611	95,71	27.389	4,29	638.000	100,00
1964.	592.552	96,20	23.448	3,80	616.000	100,00
1965.	562.900	95,74	25.100	4,26	588.000	100,00
1966.	582.734	96,48	21.266	3,52	604.000	100,00
1967.	598.194	97,15	17.806	2,85	616.000	100,00

Proizvodnja mlijeka po grlu
(po sektorima proizvodnje) u SRH — 1962 — 1967. g.
(u l)

Godina	Priv. sek.	Indeks 1962=100	Društ. sekt.	Indeks 1962=100	Prosjeak SRH	Indeks 1962=100
1962.	900,84	100,00	2.613,00	100,00	1.274	100,00
1963.	889,79	98,77	3.030,00	115,96	1.225	96,15
1964.	892,36	99,05	3.264,00	124,91	1.228	96,39
1965.	916,94	101,78	3.542,00	135,55	1.180	92,62
1966.	950,39	105,50	3.798,00	145,36	1.264	99,21
1967.	1000,51	111,06	3.754,00	143,66	1.319	103,53

Druga slika dobije se promatranjem tržišnih viškova mlijeka. U ukupnim tržišnim viškovima učešće društvenog sektora je vrlo značajno. Uz svega 2,85% fonda krava i 10% učešća u ukupnoj proizvodnji mlijeka društveni sektor daje preko 1/3 svih tržišnih viškova!

U strukturalnom pogledu opadaju tržišni viškovi društvenog sektora, a raste značaj privrednog sektora.

Tržni viškovi mlijeka u SRH 1962 — 1967. god.
(po sektorima)
1962—1967. god.
(u 000 l)

Godina	Otkup sa priv. sek.	% učeš.	Otkup sa društ. sek.	% učeš.	Ukupno otkupljeno	%
1962.	45.581	51,87	51.792	48,13	107.610	100,00
1963.	65.665	55,08	53.558	44,92	119.223	100,00
1964.	61.267	51,53	57.643	48,47	118.910	100,00
1965.	60.304	55,70	47.980	44,30	108.284	100,00
1966.	89.705	62,53	53.766	37,47	143.471	100,00
1967.	99.803	67,66	47.709	32,34	147.512	100,00

Proizvodnja mlijeka s društvenog sektora odlikuje se velikim stupnjem robnosti, a što znači, da se najveći dio plasira u obliku tržišnih viškova, a tek manji dio prerađuje i troši. Naprotiv, privatni sektor pokazuje male tržišne viškove, čime se ukazuje na visoko učešće prirodne potrošnje.

Godina	% tržiš. viškova sa društ. sekt. u odnosu na proizv. društ. sek.	% tržiš. viškova sa priv. sekt. u odnosu na proizv. privat sektora
1962.	76,48	8,07
1963.	76,86	12,08
1964.	79,80	11,58
1965.	66,77	11,68
1966.	74,49	16,19
1967.	69,40	16,60

POTROŠNJA MLIJEKA I MLIJEČNIH PRERAĐEVINA U SFRJ

Ako se promatra potrošnja mlijeka u SFRJ po jednom stanovniku u vremenu od 1960—1966. god. tada se primjećuje tendencija blagog pada. Isto je i sa mliječnim prerađevinama.

Prema statističkim podacima potrošnja mlijeka i mliječnih prerađevina po jednom stanovniku kretala se je ovako:

S F R J

Godina	Potr. mlijeka (u l)	Potr. mliječ. prerađ. (u kg)
1960.	78	6,3
1961.	73	6,0
1962.	71	5,9
1963.	64	6,7
1964.	67	6,1
1965.	68	5,7
1966.	74	5,1

Potrošnja mlijeka razlikuje se obzirom na sastav stanovništva. Seljačke porodice i njezini članovi veći su potrošači mlijeka i mliječnih prerađevina od članova radničkih porodica.

Članovi seljačkih domaćinstava u SRH u prosjeku više troše mlijeka od seljačkih domaćinstava SFRJ.

Potrošnja mlijeka prema sastavu stanovništva*)

Godina	S F R J			S R H seljačka porodica
	Radnička sa 3 člana	porodica sa 4 člana	seljačka porodica	
1961.	—	—	85	93
1962.	—	—	78	111
1963.	—	—	79	118
1964.	66,8	55,50	85	123
1965.	76,4	65,7	73	94
1966.	78,0	65,4	84	106

Treba spomenuti da je mlijeko poljoprivredni proizvod koji se odlikuje niskim koeficijentom elastičnosti. Promjene cijene mlijeka (cjenovna elastičnost) kao i promjene u visini dohotka potrošača izazivaju male promjene u potrošnji.

Ovo potvrđuju ispitivanja porodičnih budžeta koja su istraživala kretanja potrošnje nekih poljoprivrednih proizvoda u zavisnosti od različitog nivoa dohotka.

*) Potrošnja je prikazana po 1 članu izražena u litrama.

Ispitivanja jednorodnih grupa (seljačke porodice) dala su slijedeće rezultate:

**Budžeti i potrošnja namirnica seljačkih domaćinstava
prema visini dohotka u SFRJ (u 1966. godini)
(godišnja potrošnja po članu)***

Br. anket. domaćin. 3137	Grupe domaćinstava prema visini dohotka u din.										
	do 1600	1600-2400	2400-3200	3200-4000	4000-4800	4800-5600	5600-6400	6400-8000	8000-10000	10000-15000	15000-20000
Broj članova 4,7											
mlijeko u l	63	59	66	72	65	66	53	66	77	87	89
mliječ. prer. kg	7	4	6	7	5	5	5	5	5	7	7

Porastom dohotka vrlo sporo raste potrošnja mlijeka. Tako na primjer, kada poraste dohodak od 1600 din. na 6400—8000 din. po domaćinstvu dolazi do porasta potrošnje mlijeka za svega 5%.

Visina dohotka najnižeg i najvišeg stoje u omjeru kao

12 : 1, a potrošnja mlijeka kao 1,4 : 1.

Drugim riječima, kod povećanja dohotka po domaćinstvu za 11 puta dolazi do porasta potrošnje mlijeka za svega 0,4 puta!

**ODNOS CIJENA MLIJEKO—MESO KAO RELEVANTNI FAKTOR
PROIZVODNJE**

Između proizvodnje mlijeka i mesa (kao glavnog proizvoda) postoji uska relativna veza. Što će se forsirati u proizvodnji zavisi prvenstveno od odnosa njihovih cijena.

Ako je povoljnija cijena mesa, tada se stočarska proizvodnja orijetira na proizvodnju mesa. To ujedno znači i forsiranje tova kao i pojačano klanje rasplodnog materijala. No, kako je kod goveda vrijeme reprodukcije duže (za razliku od ostale vrste stoke), to se prekomjernim klanjem zahvaća i dio osnovnog (reprodukcionog) materijala.

Takvo stanje je danas u govedarstvu SRH. U konačnoj konsekvenci uslijed smanjenja rasplodnog materijala doći će do opadanja mlijeka i mesa.

Proizvodnja govođeg mesa u vremenu od 1961—1967. god. pokazuje brži tempo godišnjeg porasta.

Ova kretanja vjerojatno su stimulirana povoljnijim cijenama mesa u odnosu na mlijeko.

Da je to doista tako potvrđuje odnos kretanja cijena mlijeka i mesa prije rata i u vremenu od 1960—1967. godine.

*) Izvor: S. G. J. — 1966. god.

Prosječne cijene na malo
(l, kg)

Godina	mlijeko	goveđe meso	odnos cijena —	u din.
				mlijeko — meso
1939.	2,4	10,3	1 : 4,30	
1960.	0,44	3,85	1 : 8,75	
1961.	0,52	4,09	1 : 7,86	
1962.	0,58	4,06	1 : 7,03	
1963.	0,64	4,84	1 : 7,56	
1964.	0,75	7,08	1 : 9,44	
1965.	1,16	10,15	1 : 8,75	
1966.	1,45	11,85	1 : 8,17	
1967.	1,45	11,76	1 : 8,11	

8. Otkupne cijene kravljeg i ovčijeg mlijeka

Premija na mlijeko trebala je da kompenzira nagli porast troškova proizvodnje. Može se reći, da je (prije povećanja) otkupna cijena mlijeka bila u prosjeku niža za cca 35% od cijene koštanja (za društvena gospodarstva).

Takva politika cijena dovela je društveni sektor proizvodnje u težak ekonomski položaj. Računa se da je društveni sektor u 1965. god. ostvario gubitak na mlijeku od preko 8 milijardi st. din. Društvena gospodarstva reagirala su naglim smanjenjem fonda krava, kako bi gubici bili što manji.

Kretanje gubitaka po pojedinim godinama na društvenom sektoru prikazuje slijedeća tabela:

Godina	Cijena koštanja po litri	Prodaj. cijena po litri	*) u st. din.	
			Gubitak po 1 l	Gubitak po 1 kravi
1960.	43,2	30,3	12,9	51.718
1961.	59,4	36,6	23,8	72.079
1962.	65,9	47,9	18,0	51.369
1963.	74,5	60,5	14,0	46.200
1964.	83,9	72,9	11,0	36.473

Poslije privredne reforme otkupna cijena mlijeka je promijenjena i u odnosu na ostale poljoprivredne proizvode bilježi veliko povećanje. Unatoč toga (iako su gubici smanjeni) i danas proizvodnja mlijeka na društvenom sektoru nalazi se negdje na granici rentabiliteta.

Troškovi proizvodnje* pokazuju porast. U sumarnoj cijeni koštanja troškovi stočne hrane iznose blizu 60%, a troškovi osobnih dohodaka oko 15%.

*) Izvor: Ing. D. Jurko: »Informacija o premiranju kravljeg mlijeka s prijedlozima« — Zagreb — 1966. g.
*) Troškovi mliječnog govedarstva moraju biti pokriveni mlijekom kao glavnim proizvodom te priplodnim teletom i stajskim gnojem kao sporednim proizvodom.

a cca 25% otpada na »ostalo«. Jednim dijelom se porast troškova kompenzira povećanjem muznosti, ali ipak ostaje činjenica da se grô troškova nalazi izvan domašaja poljoprivrede. To upućuje na kompletnost problema, tj. na veliku zavisnost proizvodnje mlijeka od industrije stočnih krmiva, te od stupnja modernizacije i organiziranosti, čuvanja, prerade i distribucije mlijeka i mliječnih proizvoda.

Kod privatnog sektora sve do 1965. godine nailazimo na slične pojave. Bitna je karakteristika predreformskog razdoblja da otkupne cijene nisu stimilirale proizvodnju.

Zbog toga je mlijeko najvećim dijelom trošeno »na licu mjesta«, pa su tržišni viškovi bili vrlo mali.

Prije reforme otkupne cijene mlijeka za privatni sektor kretale su se ovako:

u st. din.

Godina	Otkupna cijena po 1 litri
1960.	26
1961.	29
1962.	32
1963.	40
1964.	65
1965.	100

Robni viškovi naglo su porasli od 1965. god., što ukazuje da je otkupna** cijena postala prihvatljiva za privatnog proizvođača.

Otkupna cijena za privatni sektor umanjuje se za iznos transportnih troškova (0,05 — 0,10 din. po litri).

Na minimalne otkupne cijene obračunava se i premija.

ZAKLJUČCI

Analiza proizvodnje i potrošnje kravljeg i ovčijeg mlijeka, te proizvodnje vune u SRH od 1961—1967. godine potvrđuju slijedeće:

1) Ukupna proizvodnja kravljeg mlijeka pokazuje tendenciju blagog porasta (godišnji tempo porasta 6,5 mil. litara). Istovremeno opaža se tendencija smanjenja krava i steonih junica (godišnji tempo pada 7.140 grla). Taj tempo pada, naročito je oštar u društvenom sektoru proizvodnje.

2) Zbog bržeg tempa povećanja proizvodnosti po grlu (godišnji tempo porasta 9,67 l) došlo je do povećanja ukupne proizvodnje mlijeka (unatoč pada broja krava). Razlike u ostvarenoj proizvodnosti po grlu između društvenog i privatnog sektora vrlo su velike. U društvenom sektoru ostvarena proizvodnost po grlu veća je za 2,75 puta nego u privatnom sektoru.

3) Još je gora situacija u ovčarstvu. Ukupna proizvodnja ovčijeg mlijeka kao i broj ovaca pokazuju tendenciju pada. Prosječni godišnji tempo pada iznosi 70.100 litara mlijeka i 44.500 komada ovaca!

4) Mlijeko kao tržišni proizvod pokazuje vrlo nizak stupanj robnosti. Praktično to znači veliko učešće prirodne potrošnje na selu.

** Poslije reforme otkupna minimalna cijena mlijeku utvrđena je sa 0,28 din. po »masnoj jedinici«.

U odnosu na ukupno proizvedene količine »tržni viškovi« mlijeka iznose svega 22%.

I ovdje postoje velike razlike između pojedinih sektora proizvodnje. Dok se društveni sektor odlikuje relativno visokim stupnjem robnosti (69%), dole u privatnom sektoru stupanj robnosti iznosi svega 16,6%.

5) Struktura tržišnih viškova ukazuje na bitnu promjenu: opada značaj društvenog sektora uz istovremeno jačanje uloge privatnog sektora.

Brži porast tržišnih viškova s privatnog sektora vremenski se poklapa povećanjem otkupne cijene mlijeka. Time se potvrđuje da otkupne cijene nisu jednako stimulativne za društveni i privatni sektor.

Za privatni sektor, cijena mlijeka je stimulativnija, jer ju prati povećanje tržišnih viškova kao i povećanje broja krava. Naprotiv, za društveni sektor cijena mlijeka nije dovoljno stimulativna. Unatoč porasta cijena mlijeka opada broj krava kao i učešće u ukupnim tržišnim viškovima.

6) Činjenica da otkupne cijene nisu jednako djelovale na društveni i privatni sektor dokazuje smanjenje ekonomičnosti proizvodnje na društvenom sektoru, što nije slučaj sa privatnim sektorom.

7) Potrošnja mlijeka u perspektivi vrlo će skoro i neznatno rasti (konzumno mlijeko), jer se mlijeko odlikuje vrlo malom cjenovnom i dohodnom elastičnošću.

Pogrešno je očekivati da će otkupna cijena mlijeka (uvećana za premiju) utjecati na znatnije povećanje ukupne proizvodnje, a time i na povećanje potrošnje.

Otkupna cijena djelovat će prvenstveno na smanjenje prirodne potrošnje na selu, a što će izazvati brži porast tržišnih viškova. Drugim riječima, treba očekivati proizvodnu orijentaciju u smislu sve veće zastupljenosti mlijeka namijenjenog preradi u visoko kvalitetne proizvode (sir, maslac, jogurt, sladoled itd.). Za razliku od konzumnog mlijeka, mliječni proizvodi pokazuju visoki koeficijent cjenovne i dohodne elastičnosti. Sadašnja relativno mala potrošnja mliječnih prerađevina posljedica je relativno visoke prodajne cijene, odnosno visokih troškova prerade.

Tim u vezi već sada se nameće problem utvrđivanja veličine i smještaja mljekarske prerađivačke industrije u SRH, kao i izbor suvremene tehnologije.

8) Nakon uvađanja premija, raste broj krava i ovaca pod selekcijskom kontrolom.

9) Ukidanjem premija za mlijeko nastale bi velike ekonomske štete (zbog niske cijene) sa gledišta nacionalne ekonomike agrara, zbog neminovnog smanjenja reprodukcijonog materijala! U skoroj budućnosti takva tendencija morala bi izazvati i pad proizvodnje mesa, kao i nazadovanje cjelokupnog govedarstva i ovčarstva u SRH.

10) Navedena problematika u uskoj je vezi s kompletnom modernizacijom proizvodnje mlijeka, uključujući u taj »lanac«: poljoprivrednu proizvodnju (stočarstvo), industrijsku preradu i distribuciju mlijeka i mliječnih prerađevina.

Na temelju iznijetog proizlazi sintetički zaključak:

— u sadašnjim uvjetima privređivanja, premiranje mlijeka (bez obzira što se radi o direktnom subvencioniranju) ima ekonomsku opravdanost, što više ostaje ekonomska nužnost.